

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту**

ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Електронний навчальний курс

СХВАЛЕНО

кафедрою педагогіки, психології та
менеджменту
протокол № 1 від « 10 » січня 2023 р.
завідувач кафедри

Володимир КУЛШОВ

Біла Церква 2023

Категорія слухачів: педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта»

Розробник: Торба Наталія Григорівна доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти

Торба Н.Г. Психологія особистості: електронний курс Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2023. 48 с.

Актуальність курсу визначається необхідністю розвитку компетентностей педагога в галузі психології особистості для забезпечення та реалізації ефективного освітнього процесу, оновлення та поглиблення професійних знань і умінь в галузі психології особистості, формуванням системи наукових теоретичних знань з актуальних психологічних питань організації та надійної діяльності в системах «людина-людина».

Мета полягає у поглибленні та систематизації знань педагогів про природу й закономірності процесів розвитку психіки суб'єктів освітнього процесу, вдосконалення можливостей в дослідженні особистості суб'єктів освітнього процесу, про психологічний зміст життєвого цілепокладання як найбільш усвідомленої та суб'єктної форми структурування особистістю свого майбутнього в умовах людиноцентристської парадигми освіти.

Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Електронний курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

ЗМІСТ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

1. Анотація електронного курсу.....
2. Типова освітня програма електронного курсу.....
3. Тематичний план викладу та засвоєння матеріалів електронного навчального курсу.....
4. Зміст електронного навчального курсу за темами.....
5. Завдання до семінарських занять.....
6. Проблемно-пошукові питання для самостійної та індивідуальної роботи слухача.....
7. Комплекс практичних (тестових) завдань для самоконтролю.....
8. Глосарій ключових слів.....
9. Консультаційний пункт.....
10. Цифрова бібліотека.....

1. АНОТАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ

Проблема особистості – одна з найважливіших проблем, яка хвилювала людей як у глибоку давнину, так і в наш час. Людина, будучи частиною природи, вершиною розвитку органічного світу, водночас виступає в унікальній і неповторній формі як суб'єкт діяльності і спілкування, вона – будівничий і перетворювач соціального і предметного світу, творець духовних і матеріальних цінностей. Особливої актуальності проблема особистості набула тепер, в умовах небаченого динамізму соціальних процесів, науково-технічної революції, зростання ролі суб'єктивного фактора в прогресі суспільного розвитку. Перед сучасними педагогами з усією гостротою постало питання розуміння сутності особистості здобувачів освіти, шляхи її всебічного і гармонійного розвитку, про особливості, можливості і наслідки її матеріальної та духовної діяльності, вплив на природу і суспільство, про свободу і відповідальність людини в нових історичних та економічних умовах. Врахування психології особистості учасників освітнього процесу дасть змогу підвищити якість освітнього процесу, докорінно змінити наше українське суспільство, мобілізувати його потенціал на розбудову громадянського суспільства. Виникла гостра необхідність створити умови для вдосконалення особистості сучасної молоді, особливо її свідомості і самосвідомості, змінити світовідчуття, світосприймання і світорозуміння.

Актуальність курсу визначається необхідністю розвитку компетентностей педагога в галузі психології особистості для забезпечення та реалізації ефективного освітнього процесу, оновлення та поглиблення професійних знань і умінь в галузі психології особистості, формуванням системи наукових теоретичних знань з актуальних психологічних питань організації та надійної діяльності в системах «людина-людина».

Мета полягає у поглибленні та систематизації знань педагогів про природу й закономірності процесів розвитку психіки суб'єктів освітнього процесу, вдосконалення можливостей в дослідженні особистості суб'єктів освітнього процесу, про психологічний зміст життєвого цілепокладання як найбільш усвідомленої та суб'єктної форми структурування особистістю свого майбутнього в умовах людиноцентристської парадигми освіти

Завдання курсу полягають у необхідності:

- формування системи знань щодо ефективного життєвого цілепокладання як високого рівня усвідомлення цілей, позитивного ставлення до майбутнього;
- формування системи знань щодо психологічного супроводу особистісного розвитку у підлітковому та юнацькому віці;

- удосконалення та поглиблення знань з проблеми індивідуального підходу до особистості в умовах людиноцентристської парадигми освіти;

- ознайомлення слухачів із схемою вивчення особистості суб'єктів освітнього процесу закладу професійної (професійно-технічної) освіти;

- опанування психологічними знаннями щодо методів психологічного дослідження особистості;

- набуття навичок користування прийомами мотиваційного забезпечення освітнього процесу.

Курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

Курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Реалізація завдань для досягнення результатів спецкурсу здійснюється шляхом:

- Самостійного опрацювання слухачами навчального матеріалу.
- Виконання контрольних-діагностичних матеріалів, спрямованих на вдосконалення вмінь і навичок на практиці застосовувати набуті теоретичні знання.
- Учасі в рефлексійно-оцінювальному блоці з метою використання здобутих знань, умінь (навичок) у професійно-педагогічній діяльності.
- Написанні та захисту на підсумковому етапі випускної роботи (на вибір).

2. ТИПОВА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ «ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ»

Пояснювальна записка

Актуальність електронного курсу. Проблема особистості – одна з найважливіших проблем, яка хвилювала людей як у глибоку давнину, так і в наш час. Людина, будучи частиною природи, вершиною розвитку органічного світу, водночас виступає в унікальній і неповторній формі як суб'єкт діяльності і спілкування, вона – будівничий і перетворювач соціального і предметного світу, творець духовних і матеріальних цінностей. Особливої актуальності проблема особистості набула тепер, в умовах небаченого динамізму соціальних процесів, науково-технічної революції, зростання ролі суб'єктивного фактора в прогресі суспільного розвитку. Перед сучасними педагогами з усією гостротою постало питання розуміння сутності особистості здобувачів освіти, шляхи її всебічного і гармонійного розвитку, про особливості, можливості і наслідки її матеріальної та духовної діяльності, вплив на природу і суспільство, про свободу і відповідальність людини в нових історичних та економічних умовах. Врахування психології особистості учасників освітнього процесу дасть змогу підвищити якість освітнього процесу, докорінно змінити наше українське суспільство, мобілізувати його потенціал на розбудову громадянського суспільства. Виникла гостра необхідність створити умови для вдосконалення особистості сучасної молоді, особливо її свідомості і самосвідомості, змінити світовідчуття, світосприймання і світорозуміння.

Актуальність курсу визначається необхідністю розвитку компетентностей педагога в галузі психології особистості для забезпечення та реалізації ефективного освітнього процесу, оновлення та поглиблення професійних знань і умінь в галузі психології особистості, формуванням системи наукових теоретичних знань з актуальних психологічних питань організації та надійної діяльності в системах «людина-людина».

Мета полягає у поглибленні та систематизації знань педагогів про природу й закономірності процесів розвитку психіки суб'єктів освітнього процесу, вдосконалення можливостей в дослідженні особистості суб'єктів освітнього процесу, про психологічний зміст життєвого цілепокладання як найбільш усвідомленої та суб'єктної форми структурування особистістю свого майбутнього в умовах людиноцентристської парадигми освіти

Завдання курсу полягають у необхідності:

- формування системи знань щодо ефективного життєвого цілепокладання як високого рівня усвідомлення цілей, позитивного ставлення до майбутнього;
- формування системи знань щодо психологічного супроводу особистісного розвитку у підлітковому та юнацькому віці;
- удосконалення та поглиблення знань з проблеми індивідуального підходу до особистості в умовах людиноцентристської парадигми освіти;
- ознайомлення слухачів із схемою вивчення особистості суб'єктів освітнього процесу закладу професійної (професійно-технічної) освіти;
- опанування психологічними знаннями щодо методів психологічного дослідження особистості;
- набуття навичок користування прийомами мотиваційного забезпечення освітнього процесу.

Курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

Курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Навчально-методичне забезпечення курсу представлено науково-методичними матеріалами (лекція, семінарські заняття, проблемно-пошукові питання для самостійної та індивідуальної роботи слухача, тести, методичні рекомендації) і списком рекомендованих джерел до тематики електронного курсу.

Профіль Типової освітньої програми електронного курсу <i>«Психологія особистості»</i>	
Обсяг курсу	0,3 ЄКТС кредиту На опанування матеріалів електронного курсу передбачено 6 академічних годин, що відповідає 0,3 ЄКТС кредиту
Рівень програми	Безперервний професійний розвиток фахівців шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти
А	Мета
	полягає у поглибленні та систематизації знань педагогів про природу й закономірності процесів розвитку психіки суб'єктів освітнього процесу, вдосконалення можливостей в дослідженні особистості суб'єктів освітнього процесу, про психологічний зміст життєвого цілепокладання як найбільш усвідомленої та суб'єктної форми структурування особистістю свого майбутнього в умовах людиноцентристської

	парадигми освіти	
В	Характеристика типової програми	
1.	Функціональна спрямованість	Розвиток умінь щодо вдосконалення організації освітнього процесу у закладах професійної освіти із застосуванням сучасних методик дослідження особистості учасників освітнього процесу
2.	Фокус Типової програми	Програма зорієнтована на безперервний професійний розвиток педагогічних працівників закладів професійної освіти, здатних до особистісно – орієнтованої взаємодії при організації освітнього процесу.
3.	Орієнтація Типової програми	Типова програма електронного курсу орієнтована на розвиток компетентностей педагогів в галузі психології особистості в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти
4.	Особливості типової програми	<p>Типова програма електронного курсу орієнтована на розвиток компетентностей в галузі психології особистості педагогічних працівників ЗП(ПТ)О, які в недостатній мірі володіють професійними навичками з подальшою метою підвищення успішності виконання своїх професійних обов'язків.</p> <p>Особливості електронного курсу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - формування системи знань щодо психологічного супроводу особистісного розвитку у підлітковому та юнацькому віці; - удосконалення та поглиблення знань з проблеми індивідуального підходу до особистості в умовах людиноцентристської парадигми освіти; - ознайомлення слухачів із схемою вивчення особистості суб'єктів освітнього процесу закладу професійної (професійно-технічної) освіти; - опанування психологічними знаннями щодо методів

		<p>психологічного дослідження особистості;</p> <p>- набуття навичок користування прийомами мотиваційного забезпечення освітнього процесу.</p> <p>Проходження навчання за кожною темою завершується відповідним видом контролю (проблемно-пошукові питання, завдання для самостійної роботи, тести).</p>
5.	Цільова група	Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).
С	Професійні вимоги (компетенції) і продовження навчання	
1.	Професійні вимоги (компетенції)	Визначає посадова інструкція фахівця
2.	Продовження навчання	Типова програма передбачає можливість подальшого розширення та поглиблення знань, умінь, навичок педагогічних працівників ЗП(ПТ)О в системі неформальної та інформальної освіти.
Д	Стиль і методика навчання	
1.	Підходи до викладання і навчання	<p>Розвиток компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О у процесі їх практичного застосування, оновлення і поповнення професійних знань.</p> <p>Навчання проходить за різними моделями (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною) із використанням компетентнісного, андрагогічного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного підходів та інноваційних методик вивчення особистості: інтерактивних, проблемних, практичних завдань, тестів тощо.</p>
2.	Система оцінювання	Результати навчання за Типовою програмою оцінюються (зараховано/ не зараховано) на основі: підготовки

		відповідей на проблемно-пошукові питання, виконання тестових завдань.
Е	Програмні компетентності	
1.	Інтегральна компетентність	здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає проведення дослідження, використання теорій і методів які використовуються у психології особистості на практиці
2.	Загальні компетентності <i>Освітологічна</i>	здатність інтегрувати знання із різних напрямів психології, сучасної філософії та соціології освіти, освітньої політики й економіки освіти в цілісну стратегію професійної діяльності на засадах людиноцентризму, демонструвати відповідні цінності професійної діяльності.
3.	Спеціальні (фахові) компетентності	андрагогічна компетентність – уміння визначати освітні потреби і запити, урахувати особливості мотивації, процесу навчання, застосовувати технології модерації, фасилітації, супервізії, визначати результати навчання, спонукати до рефлексії; науково-методична компетентність – здатність організувати безперервний професійний розвиток у системі формальної і неформальної освіти; оцінювати рівень професійної компетентності; інноваційно-дослідницька – здатність інноваційно вирішувати наукові / практичні професійні завдання; планувати, організувати та здійснювати експериментальні дослідження щодо визначення оптимальних умов розвитку особистості учасників освітнього процесу; психологічного супроводу й підтримки інноваційних психологічних методик до вивчення

		<p>особистості учасників освітнього процесу;</p> <p>компетентність з інформальної освіти та професійно-особистісного розвитку – здатність організовувати професійний саморозвиток, самонавчання, самовдосконалення і самореалізацію впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти; розвивати (саморозвивати) і вдосконалювати (самовдосконалювати) професійно важливі якості особистості, цінності, що спрямовані на всебічний розвиток особистості всіх суб’єктів освітнього процесу як найвищої цінності суспільства тощо;</p> <p>психологічно-фасилітативна компетентність – усвідомлення ціннісної значущості фізичного, психічного і морального здоров’я суб’єктів освітнього процесу, здатність сприяти їхньому творчому становленню та індивідуалізації;</p> <p>цифрова компетентність – здатність фахівця орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, нарощувати обсяги інформації;</p>
F	Програмні результати навчання	
	Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none"> - психологічну структуру особистості суб’єкта освітнього процесу; - особливості формування особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці; - особливості використання деяких психодіагностичних методик; - визначення понять характер, темперамент, фізіологічні основи темпераменту, врахування темпераменту у освітньому процесі

	<p align="center">Розвинені вміння</p>	<p align="center">-</p> <ul style="list-style-type: none"> - аналізувати важливість знань психологічної сутності та структури особистості суб'єктів освітнього процесу; - визначати особливості темпераменту, характеру та інших особистісних особливостей суб'єктів освітнього процесу; - розробляти програму основних проявів суспільної сутності особистості ; - моделювати освітню діяльність за основними психологічними ознаками (наявність, розвиненість, взаємозв'язок); - визначати рівні життєвого цілепокладання; - володіти системою індивідуального підходу до особистості суб'єктів освітнього процесу;. - застосовувати психологічні методи та прийоми допомоги суб'єктам освітнього процесу в особистісному та професійному становленні; - моделювати програму власного сарозвитку в аспекті підвищення компетентності в галузі психології особистості у міжкурсовий період;
	<p align="center">Диспозиції (цінності, ставлення)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей); -соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, повага до закону, солідарність, відповідальність); -людиноцентризм; -готовність до змін, гнучкість, постійний професійний

		розвиток; -рефлексія власної професійної діяльності.
Ключові слова: психологія особистості, особистість, характер, темперамент, індивідуальність, індивід, спрямованість, здібності, характер.		

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИКЛАДУ ТА ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛІВ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Зміст модулів	Кількість кредитів ЕКТС	Загальний обсяг годин	Загальний обсяг аудиторних годин	Аудиторні години				Спецкурси	Семінар-практикум	Самостійна робота	Самостійна робота (спецкурс)
				Лекції	Семінарські заняття	Тематичні дискусії	Науково-практичні конференції				
<i>1</i>											
Тема 1. Структура та психологічні характеристики особистості		2	2	2							
Тема 2. Життєве цілепокладання особистості в умовах людиноцентристської парадигми освіти		2	2		2						
Тема 3.. Психологічні умови особистісного розвитку майбутнього кваліфікованого робітника		2	2		2						
<i>Разом</i>		6	6	2	4						

4. ЗМІСТ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ЗА ТЕМАМИ

ТЕМА 1.

СТРУКТУРА ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ

План лекції

1. Поняття особистості. Структура особистості.
2. Особливості формування особистості в підлітковому періоді.
3. Психолого-педагогічні методи вивчення особистості учнів. Схема вивчення особистості учня.
4. Темперамент. Методи дослідження темпераменту.
5. Характер. Види й особливості акцентуацій характеру. Методики для визначення акцентуацій характеру.
6. **Література:** 2, 4, 6, 9, 13, 15, 16, 17

1. Поняття особистості. Структура особистості.

Особистість – категорія суспільно-історична. Поняття особистості багатопланове. Суспільна сутність та соціальна функції особистості являються головним показником її характеристик. Особистість об'єкт досліджень тільки суспільних наук – історії, філософії, соціології, етики, естетики, педагогіки, психології.

Особистість – діяч загального розвитку, свідомий індивід, який займає певне положення в суспільстві і виконує певні ролі. Роль – це соціальна функція особистості (матері, батька – виховання дітей, роль керівника учбового закладу – керування колективом та організація процесу навчання та виховання).

Позиція особистості – це система її відношень. Вагомим відношенням особистості є відношення до матеріальних умов життя, до суспільства та людей, до себе, до власних обов'язків, до суспільних обов'язків, трудових і т.п. Ці відносини характеризують моральне лице особистості, її соціальні установки.

Відношення розрізняють не тільки по їх спрямованості на об'єкт, а й по рівню їх усвідомленості. Розрізняють відношення: мало усвідомлені та глибоко усвідомлені.

Мало усвідомлені відношення – це миттєве почуття симпатії чи антипатії.

Глибоко усвідомлені відношення – це принципові відношення, вони відзначаються не вимогами ситуації, а внутрішніми переконаннями, моральними ідеалами особистості які склалися, усвідомленням обов'язків.

Основні компоненти особистості.

Перший компонент структури особистості характеризує спрямованість особистості або вибіркове відношення до дійсності. Спрямованість включає різні особливості, систему взаємодіючих потреб та інтересів, ідейних та практичних установок. При цьому одні компоненти спрямованості домінують і мають ведуче значення, в той час як інші виконують опорну роль. Домінуюча спрямованість визначає психічну діяльність особистості.

Приклад: домінуюча пізнавальна потреба приводить до певного вольового емоціонального настрою, що в свій час активізує інтелектуальну діяльність.

Другий компонент в структурі особистості визначає можливості особистості і включає ту систему здібностей, яка забезпечує успіх діяльності. Здібності взаємопов'язані і взаємодіють один з одним. Одна із здібностей домінує над іншою і та їй підкоряється.

Приклад: А.С. Пушкін мав домінуюче поетичне обдарування, хоча він проявляв себе і як історик і як художник так само і як М.Ю. Лермонтов. Ф. Шаляпін мав основну здібність – сценічну, вона підкорила собі художню і заставила її служити сцені. Підкорена спосібність підсилює основну, ведучу здібність.

Третій компонент в структурі особистості це характер або стиль поведінки в соціальному середовищі. Характер – це утворення де у сукупності проявляються зміст і форма духовного життя. Характер не виражає особистість в цілому, та все одно представляє складну систему її якостей, спрямованості і волі, інтелектуальних і емоційних якостей, типологічних особливостей які проявляються в темпераменті. В системі характеру виділяють ведучі якості:

мораль (чуйність та черствість, відповідальність, скромність);
вольові (рішучість, мужність, наполегливість).

Ці якості забезпечують певний стиль поведінки і спосіб вирішення практичних задач. Морально-вольові якості складають дійсну основу характеру.

Четвертий компонент в структурі особистості це система управління, яку визначають поняттям «Я» (утворення самосвідомості особистості). Воно здійснює саморегуляцію: підсилення або послаблення діяльності, самоконтроль або корекцію дій та вчинків, планування життя і діяльності.

Структура особистості буде неповною якщо виключити із неї психічні процеси і стани.

Психічні процеси – динамічне віддзеркалення дійсності в різних формах психічних явищ (відчуття формують сенсорні якості які в свою чергу формують характер).

Психічні стани – сформований в даний час відносно стійкий рівень психічної діяльності, який проявляється в підвищеній або пониженій активності особистості (відчуття, сприйняття, мислення, емоції). Сили, які приймають участь в діяльності налаштовують особистість на певний лад.

Соціалізація особистості – процес формування особистості в певних соціальних умовах, процес засвоєння людиною соціального досвіду, в ході якого підліток набуває соціального досвіду і власні цінності і орієнтації, вибірково вводить їх в свою систему поведінки ті норми і шаблони, які прийняті в суспільстві або групі. Норми поведінки, моралі, переконання визначаються тими нормами, які прийняті в даному суспільстві, правила поведінки, норми моралі і чемності неоднакові в різних суспільствах і поведінка людей, вихованих під впливом різних суспільств буде різною.

Особистість – якісно нове утворення, що формується завдяки життю в суспільстві в реальних відносинах макро- і мікросоціального середовища. Суспільно-історичні об'єктивні умови й соціальні закони розвитку суспільства визначають її формування. Особистістю не народжуються, а стають у процесі спілкування й діяльності.

Особистість – це конкретна людина як носій свідомості. У кожній особистості включено не тільки наявне, але й минуле й майбутнє, тому що досвід і складні форми задоволення потреб, система відносин деякою мірою залишаються постійними.

Особистість може бути гармонічною і дисгармонійною, може відрізнятися широтою й однобічністю, пластичністю й конфліктністю й т.д. Особистість може розвиватися, але також й деградувати, розпадатися.

Однією з умов розвитку особистості є неузгодженість між потребами, що розширюються, і колишніми можливостями особистості.

Людина змушена перебудувати, розвивати свою діяльність, щоб задовольнити ці потреби. Таким чином, діяльність веде до психічного розвитку. Психічному розвитку сприяють нові форми й методи навчання. Провідним типом діяльності в підлітковому віці є навчання й спілкування.

Особлива й несхожа на інших особистість у повноті її духовних і фізичних властивостей характеризується поняттям «індивідуальність». Індивідуальність виражається в наявності різного досвіду, знань, думок, переконань, у розходженнях характеру й темпераменту індивідуальність свою ми доводимо, затверджуємо.

Мотивація, темперамент, здібності, характер – основні параметри індивідуальності.

Нижче приводяться основні поняття і їхні визначення.

Особистість – це людина, що активно освоює й цілеспрямовано перетворює природу, суспільство й саму себе що володіє унікальним, динамічним співвідношенням просторово-тимчасових орієнтації, потребнісно - вольових переживань, змістовних напрямків, рівнів освоєння й форм реалізації діяльності, що забезпечує волю самовизначення у вчинках і міру відповідальності за їхні наслідки перед природою.

У структурі особистості виділяють:

Соціальну підструктуру особистості (світогляд людини).

Соціально-психологічну підструктуру особистості (життєвий досвід людини).

Психологічну підструктуру особистості (психічні процеси, властивості й стани).

Біологічна підструктура особистості (стать, задатки здоров'я, особливості нервової системи, конституціональні особливості, інстинкти й ін.).

Спрямованість – найважливіша властивість особистості, у якій виражається динаміка розвитку людини як суспільної істоти, головні тенденції її поведіння.

Потреба – відчуття людиною нужди у певних умовах життя й розвитку.

Мотиви – пов'язані із задоволенням певних потреб спонукання до діяльності, що відповідають на питання «Заради чого вона відбувається?». Мотив припускає знання про ті матеріальні або ідеальні об'єкти, які здатні задовольнити потреба, в тих діях, які здатні привести до її задоволення.

Темперамент – характеристика індивіда з боку нервово-динамічних особливостей його психічної діяльності.

Здібності – психічні властивості, що є умовами успішного виконання якої-небудь однієї або декількох діяльностей.

Характер – сукупність стрижневих за життя сформованих властивостей - відносин людини до світу, що накладають відбиток на всі його дії й учинки.

Емоційність – сукупність якостей, що описують динаміку виникнення, протікання й припинення емоційних станів; чутливість до емоціогенних ситуацій.

Активність – ступінь взаємодії суб'єкта з навколишньою дійсністю; інтенсивність, тривалість і частота виконання дії й діяльності будь-якого роду

Саморегуляція – регуляція суб'єктом свого поведіння й діяльності.

Спонукання – мотиваційний компонент характеру

Воля – потреба в подоланні перешкоди, свідомо мобілізація особистістю своїх психічних і фізичних можливостей для подолання труднощів і перешкод, для здійснення цілеспрямованих дій і вчинків.

2. Особливості формування особистості в підлітковому періоді.

Якщо на ранньому етапі формування особистості рівень відносин диктується головним чином дорослими, то в підлітковому віці вони визначаються суспільними обов'язками, що розширилися, навчанням і ростом індивідуальної самосвідомості. У цей період значно змінюється соціальний статус підлітка

У підлітковому віці відзначається виразний напрямок свідомості на самого себе. Усвідомлення себе особистістю відбувається в підлітка в процесі

спілкування з однолітками. Самопізнання себе, виділення й зіставлення свого «я» з іншими створюють умови для самовдосконалення. Підліток, оцінюючи: свої здібності, успіхи, зовнішню привабливість, моральний вигляд, свою соціальну роль у колективі, свої недоліки, емоційно переживає все це й прагне завоювати повагу й довіру навколишніх.

На основі співвідношень між рівнем домагань і реальних успіхів у нього формується відповідно висока або низька самоповага. Воно в не меншому ступені залежить і від оцінки підлітка навколишніми. У підлітків звичайно відзначається завищена самооцінка й рівень домагань, що при неуспіху в навчальному, спортивному й іншому видах діяльності нерідко приводить до афективних реакцій, а при хронічному неуспіху - непевності у своїх можливостях і навіть до появи стійких негативних властивостей особистості. Тому викладач зобов'язаний вчасно регулювати адекватність самооцінки підлітка без шкоди для формування його особистості. Постійне підкреслення його ущербності в тій або іншій діяльності може залишити стійкий, негативний слід.

Негативну роль може зіграти й переоцінка себе підлітком, тому що це сприяє формуванню зазнайства зарозумілості, самовдоволення прагнення протиставляти себе колективу. Формування суб'єктивного «я» тісно пов'язане із самосвідомістю (відбито в пам'яті) і тим самим може сприяти формуванню неповноцінної особистості.

Рівень самосвідомості в підлітка коливається в широкому діапазоні й залежить від багатьох факторів (мікросоціального середовища, віку, рівня розвитку інтелекту й т. ін.). Рівень самосвідомості в підлітків, як правило, не досягає вищих форм, коли людина усвідомлює себе членом суспільства в цілому й свідомо підкоряє свою спрямованість його цілям.

Період	Основна діяльність	Основна сторона соціалізації
Підлітковий 11-14р.	спілкування з однолітками	засвоєння норм відносин між людьми
Юнацький 14-18р. (етап самовизначення «світ і Я»)	учбово- професійна діяльність	засвоєння професійних знань і умінь
Пізня юність 18-25р. (етап людського	трудова діяльність, професійне навчання	засвоєння норм відносин між людьми, професійно- трудова умінь.

зближення)		
------------	--	--

Психолого-педагогічні методи вивчення особистості учнів
Схема вивчення особистості учня.

Дослідження педагогом особистості підлітка може бути здійснене за допомогою наступних методів: бесіди (вивчення біографії), спостереження, аналізу продуктів діяльності й аналізу незалежних характеристик, отриманих від інших осіб. Більше повне знання про підлітка можна одержати при використанні всіх цих методик. Зразкові питання, які можуть бути пред'явлені при вивченні особистості такого, приводяться нижче. Ці питання варто співвідносити з віком досліджуваного підлітка

Відомості про учня бажано одержати спочатку зі слів батьків, які інформують про його ранні роки й допоможуть розкрити те мікросоціальне середовище, де формувалася його особистість. Бесіда з підлітком може бути ефективна тільки в тому випадку, коли з ним установлені довірливі відносини й гарний психологічний контакт. Батьки й підліток повинні усвідомити, що відомості про нього збираються з єдиною метою - допомогти йому стати кращим, звільнитися від небажаних рис характеру, шкідливих звичок, підвищити успішність, освоїти професію й т.д. Тільки тонкий психологічний контакт і педагогічний такт дозволять вивчити особистість і на цій основі намітити перспективний план її життєдіяльності.

Приведемо зразкову схему вивчення особистості підлітка .Після загальних даних про підлітка виявляються короткі біографічні відомості, у якій родині він народився і як протікав психічний і фізичний розвиток у шкільному періоді. Виявляються:

особливості виховання в родині (строгість, оранжерейність), в інтернаті або дитячому будинку;

особливості поведінки в товаристві однолітків;

у якому віці пішов у школу і як давалося навчання;

які предмети визивали інтерес;

по яких дисциплінах не встигав і з якої причини;

які були захоплення;

як будувалися відносини з однолітками, батьками й учителями;

чи виконував суспільні доручення.

Оцінюються характерологічні особливості:

відношення до себе;

до інших людей, до праці (працьовитий, ледачий й ін.);

до загальних і власних речей;

ініціативність,

самокритичність,

скромність,

самостійність,
товариськість,
самовладання,
рішучість і т. д;
здібності й рівень їхнього розвитку;
звички, у тому числі й шкідливі;
перенесені фізичні й психічні травми й інші шкідливості.

Біографічні дані повинні збиратися в тісному зв'язку з тими соціально-побутовими умовами, у яких протікало реальне життя підлітка, з урахуванням складу, віку, занять членів родини, матеріального добробуту й житлово-побутових умов. Оцінюється характер і матеріально-культурний рівень батьків, взаємини в родині й особливе відношення до дітей, взаємини родини й навчального закладу.

Після ознайомлення з попереднім життям підлітка й особливостями його мікросоціального середовища визначаються психічні властивості і якості; по яких можна скласти уявлення про особистість в цілому. При виявленні змісту спрямованості особистості варто визначити домінуючий вид потреб; з'ясувати, у яких предметах і речах він відчуває потребу; наскільки органічно матеріальні потреби сприяють психічному й фізичному розвитку, формуванню особистості, або ж вони задовольняються нерозумно; визначити прояв пізнавальних й естетичних потреб і форми їхнього задоволення, потреби в суспільно корисній праці й реальні прояви їх. Оцінюється спрямованість інтересів і схильностей, їхня стійкість, глибина. Наскільки реальний ідеал, до якого прагне підліток, наскільки усвідомлює він себе членом суспільства й своїм поведженням відповідає його нормам, яку ступінь активності й життєву позицію він займає, його цілеспрямованість, чи намічає він собі цілі і чи відповідають вони його силам та можливостям. Під час бесіди варто звернути увагу на зовнішній вигляд, загальний фізичний розвиток, особливості одягу підлітка, оцінити, чи легко він вступає в спілкування й у яких випадках спілкування ускладнюється у відповідях на поставлені питання, усвідомити особливості мови, мислення, пам'яті й уваги. Послідовність збору інформації про підлітка й чітку логічну структуру зібраного матеріалу повинні дозволити викладачеві, майстрові виявити «фон особистості» і на цій основі побудувати реальний план виховання.

4. Темперамент. Методи дослідження темпераменту.

Основними, стрижневими, щонайбільше істотними властивостями людини, які визначають його загальний вигляд і його поведження, є характер. Тісно пов'язаний зі спрямованістю особистості, характер людини разом з тим має своєю передумовою темперамент. Темперамент і характер відмінні й разом з тим тісно зв'язані один з одним.

Темперамент – це динамічна характеристика психічної діяльності індивіда.

Темперамент – біологічний фундамент, на якому формується особистість як соціальна істота. Він відбиває в основному динамічні аспекти поведінки, переважно вродженого характеру. Особливістю темпераменту людини - важлива умова, з яким варто вважатися при індивідуальному підході до виховання, навчання й всебічному розвитку.

Описова характеристика темпераментів

Характеристика	Холерик	Сангвінік	Флегматик	Меланхолік
Емоції	сил ьні, короткочасні	поверхневі, короткочасні	слабкі	глибокі, тривалі
Настрій	нестійкий	стійкий життєрадісний	стійкий без великих радостей та сумів	нестійкий, переважає песимістичний
Мова	голосна. різка,	голосна, жвава, повільна	монотонна, повільна	тиха, задиханням
Терпіння	нерівне	помірне	дуже велике	дуже слабе
Адаптація	слабка	відмінна	повільна	важка
Товариськість	гарна висока	помірна	невисока	низька(замкнутість)
Поводження	агресивне	миролюбне	стримане	істеричне
Відношення до критики	збуджене	спокійне	байдуже	уразливе
Діяльність	захоплена	енергійна	невтомний трудівник	нерівномірне
Відношення до нового	позитивне	байдужі	негативне	і те, і інше
Відношення до небезпеки	бойове, ризикове	розважливе, ризикове	холодне, незворушне більше реальне	тривожне, розгублене, подавлене
Оцінка	зна	деяка	слабк	недооцінка

своїх здібностей	чна	переоцінка	а	
ть	пер еоцінка помірна	невелик а		велика

Найдавніший опис темпераментів належить Гіппократу. Академік І.П. Павлов вивчив фізіологічні основи темпераменту, звернувши увагу на залежність темпераменту від типу нервової системи В таблиці приводяться основні характеристики типів темпераменту.

Тест на визначення темпераменту

Інструкція: оцініть себе за кожним твердженням у межах від 0 до 10 балів, за умови 0 балів - повністю не згодний, 5 - як згодний, так і не згодний, 10 - повністю згодний.

Перед якою-небудь важливою для мене подією я починаю нервувати.

1. Я працюю нерівномірно, ривками.
2. Я швидко перемикаюся з однієї справи на іншу.
3. Якщо потрібно, я можу спокійно чекати.
4. Мені потрібні співчуття й підтримка, особливо при невдачах і труднощах.
5. З рівними я нестриманий і запальний.
6. Мені неважко зробити вибір.
7. Мені не доводиться стримувати свої емоції, це виходить саме собою.

Обробка результатів

Підрахуйте суми балів які відповідають двом твердженням.

$M=1+5$ - меланхолік; $X=2+6$ - холерик;

$C=3+7$ - сангвінік; $\Phi=4+8$ - флегматик

Випишіть формулу структури темпераменту, проранжирував отримані бали. На першому місці буде тип темпераменту, що набрав більшу суму. Якщо два або три типи набрали однакову кількість балів, пишіть їх один під одним.

Ф Наприклад: СФХМ або ХС .

М

Можна запропонувати учням відповісти замість себе за свого друга або батьків. А потім проаналізувати, наскільки їхня самооцінка відрізняється від оцінок близьких їм людей.

5. Характер. Види й особливості акцентуацій характеру. Методики для визначення акцентуацій характеру

Початкові ознаки педагогічної запущеності звичайно проявляються в різноманітних змінах емоційної сфери - нестійкості емоцій, зниженому настрої, дратівливості, негативному відношенні до предмета, у якому підліток не має

успіху, до педагога - предметника й т.д. Хронічна емоційна напруженість у подібних випадках звичайно знаходить вихід у посиленому спілкуванні з однолітками поза навчальним закладом. Поступово змінюється характер підлітка, здобувається негативний досвід й особистість може в цілому змінитися в негативному напрямку.

Як відомо, найбільше стійка особливість істотних властивостей особистості виражається в характері. У структурі характеру виділяються зміст (властивості, що виражають відношення до інших людей, до себе, праці, речам і т. д) і форма зовнішнього прояву відносин у вигляді вчинків, дій, міміки, пози, ходи, мови й т.д. Формування характеру починається з раннього дитинства й визначається суспільними закономірностями. Однак формування характеру залежить і від природної організації людини (вік, темперамент, стать), а також від його індивідуальних потреб, інтересів, схильностей, складу розуму й т.д. Психологами встановлено, що нова риса характеру формується в реальній ситуації, котра повинна бути пережита (етап психічного стану) і потім закріплена. Тому недарма в народі існує висловлення, що вчинок виробляє звичку, звичка характер, а характер створює долю.

Характер у підлітковому віці проявляється досить різнопланово. У підлітка можуть бути виражені доброзичливість і жорстокість, чуйність і зарозумілість, вимогливість і потурання, принциповість і безпринципність, відповідальність й безвідповідальність, скромність і зарозумілість й т.д., власне кажучи, всі ознаки, які мають місце у дорослих.

Своєрідність характеру в підлітковому віці звичайно проявляється в його «загостренні», акцентуації.

ТЕМА 2.

« ЖИТТЄВЕ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЛЮДИНОЦЕНТРИСЬКОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ»

Питання для обговорення семінарського заняття

1. Вплив цілепокладання на процес саморозвитку особистості.
2. Індивід і особистість: поняття «індивід» та поняття особистість у системі «індивід-особистість-індивідуальність».
3. Суспільна сутність та соціальна функція особистості як головні показники її характеристик в умовах людиноцентристської парадигми.
4. Врахування вікових особливостей суб'єктів освітнього процесу закладів професійної (професійно-технічної) освіти, як основа формування життєвого цілепокладання.

Література: 1, 5, 6, 8.

1. Вплив цілепокладання на процес саморозвитку особистості.

Підлітковий вік це сензитивний період для активізації цілепокладання і утворення життєвих цілей. Виділяють наступні тенденції розвитку цілепокладання у підлітковому віці: саморозвиток особистості, зростання суб'єктивної значущості цілей міжособистісної взаємодії, спілкування і саморозвитку, підвищення конкретності життєвих цілей, активізація цілей-досягнень у всіх доменах життєвого світу підлітка, становлення суб'єктності та інтернальності локусу контролю у досягненні власних життєвих цілей.

Основними передумовами активізації цілепокладання особистості у підлітковому віці є розвиток пізнавальних процесів і метапредметних умінь і навичок, які забезпечують здатність особистості до вибору засобів власного навчання, конструювання програм власної навчальної діяльності. У підлітковому віці відбувається становлення складної структури життєвих цілей, яка включає образ цілі (цілепородження), генерування моделі цілі (цілеутворення), розвиток моделі бажаної цілі до її реалізації, оцінки ймовірності досягнення цілі, аналіз помилок (цілереалізація та цілерефлексія), проектування і реалізація способів корекції помилок у змісті власної цілі й планах з її досягнення (цілекорекція) та ін.

Зростання здатності підлітка до некритичного засвоєння соціальних стереотипів цілей в умовах соціального наслідування не створює достатніх передумов для активізації у нього суб'єктної постановки авторських життєвих цілей. Процеси особистісного саморозвитку, набуття ідентичності, соціалізації особистості підлітка у цілому переважно соціально детерміновані. Некритичне засвоєння особистістю соціальних стереотипів "успішної людини" ускладнює її авторське цілепокладання. Тому здатність старших підлітків до самостійного цілепокладання у масовому досвіді відповідає мінімальному рівню. Становлення нової провідної діяльності підліткового віку - міжособистісного спілкування - обумовлює переорієнтацію процесів цілепокладання особистості з освітньої діяльності на приватне життя й інтимно-особистісні стосунки. Потреба в досягненні особистісної ефективності й успішності у цьому модусі обумовлює зростання суб'єктивної значущості життєвих цілей саморозвитку, самовдосконалення. Труднощами цілепокладання підлітків з саморозвитку є абстрактність цілей, відсутність логічних взаємозв'язків між найближчими і віддаленими цілями, недостатність співвіднесення бажаних цілей і об'єктивних можливостей. А. В. Труднощі цілепокладання у старшому підлітковому віці обумовлені недостатністю передумов цього психічного утворення, а саме системи цінностей, моральних норм, активно-перетворюючої життєвої позиції, прогностичних здібностей, здатності усвідомлювати життєві перспективи. Узгодження різних життєвих цілей у життєвому просторі й часі, становлення ієрархії життєвих цілей як цілісної системи для підлітків є надзвичайно складним життєвим завданням. Активізація особистісного розвитку підлітка обумовлює становлення у нього здатності до постановки узагальнених цілей

власного майбутнього, досягнення яких об'єднує різні модуси життєдіяльності. У підлітковому віці відбувається активізація різних доменів майбутнього індивідуума, в яких він конструює життєві цілі. Основними доменами майбутнього у підлітків є навчання, робота і кар'єра, сім'я, саморозвиток, приватне життя. Життєві цілі підлітка являють собою складну систему, що включає як екстернальні, так і інтернальні цільові утворення. Домінування екстернальних цілей у доменах життєвого успіху та матеріальному, як центрального конструкта системи життєвих цілей сучасних підлітків спричинює погіршення їх суб'єктивного благополуччя на подальших вікових етапах.

Особливості й нерівномірність становлення життєвих цілей підлітків у різних модусах буття обумовлюють специфіку розвитку і їх життєвих планів. Так, у підлітковому віці відбувається активізація життєвих планів у модусах міжособистісної взаємодії й пізнання, а також соціальних планів.

Динаміка життєвих планів особистості у підлітковому віці: плани молодших підлітків відображають засоби досягнення бажаних життєвих цілей теперішнього і найближчого майбутнього. Віддалені періоди майбутнього у їх життєвому світі представлені і структуровані вкрай мало. У старшому підлітковому віці особистість набуває здатності до конструювання життєвих цілей і планів свого віддаленого майбутнього. Однак такі цілі, плани, як і життєва перспектива старших підлітків, є недостатньо конкретними і реалістичними.

2. Індивід і особистість: поняття «індивід» та поняття особистість у системі «індивід-особистість-індивідуальність».

Особистість – це людина в системі таких психологічних характеристик, які соціально обумовлені, виявляються у суспільних відносинах, є стійкими і визначають моральні вчинки людини. Особистість може бути визначена як індивідуальний досвід людини і внутрішні мотиви, що лежать в основі її поведінки. Особистість – стабільна система, якій властиві певні тенденції у вчинках, образі мислення і відчутті. Різноманіття теорій привело до різноманіття визначень особистості. У це абстрактне поняття включено багато аспектів, що характеризують людину: емоції, думки, мотивація, переживання, дії. Проте в розумінні особистості різними ученими можна виділити загальні стани: 1. У більшості теорій підкреслюється, що особистість – це передусім індивідуальність, що розуміється як неповторна своєрідність рис, якими відрізняється ця людина від усіх інших. Диференціювати одну особистість від інших можна тільки шляхом вивчення індивідуальних відмінностей. 2. У більшості теорій особистість гіпотетично представлена у виді певним чином організованої структури. 3. У більшості визначень підкреслюється, що особистість в еволюційному процесі утворюється як суб'єкт впливу генетичних

і біологічних чинників, соціального досвіду і обставин зовнішнього світу, що міняються. У більшості визначень особистість представлена тими характеристиками, які «відповідають» за стійкі форми поведінки, тобто особистість відносно незмінна і постійна в часі і ситуаціях, що змінюються. 7 Таким чином, визначення особистості залежить від індивідуальних теоретичних переваг.

Особистість Особистість – суспільна людина, якій притаманні погляди на життя, переконання, а значить розвинутий світогляд, яка активно реалі Людина стає особистістю за таких умов: 1 – коли стає психічно-здоровою (народжена людина ще не є особистістю); 2 – коли формується у суспільства (серед людей). Будуючи наділеною від народження певними біологічними якостями, людина стає особистістю по мірі засвоєння соціального досвіду у різних його проявах (способів і засобів виробництва, духовної культури тощо).

Індивід, Індивідуум (лат. *individuum*— неподільний) — окремий організм, який існує самостійно, зокрема людина, особа, одиничний представник роду людського.

Поняття «індивід» тісно пов'язане з поняттями «людський організм», «особистість», «суб'єктність», «індивідуальність» та «духовність», які використовуються для позначення сукупності якостей та здібностей окремо взятої людини, сутнісних рівнів людського розвитку в онтогенезі

Індивід постає на верхній межі періоду літичного (сталого) розвитку людського організму як наслідок кризи одного року. Замість попереднього повного симбіозу, злиття дитини і дорослого, з'являються двоє— дитина і дорослий. Таким чином, вихід з кризи одного року є початком літичного періоду індивідного розвитку— плавних, тривалих змін, народження індивідного «порядку» з організмового «хаосу», що проявляється у елементарних виявах диференціації та інтеграції психічних процесів, психофізіологічній самоорганізації на різних етапах сенситивності, функціональній самоорганізації становлення мозкової архітектоніки, витворенні індивідуально-типологічних властивостей та конституційної типології у її людських виявах. Тут відбувається остаточне розмежування для дитини предметного і соціального середовища, переживання психофізіологічних станів у формі бажань, прагнень тощо. Криза дитинства (5,5-7,5 років) завершуючи індивідний етап розвитку дитини, стає водночас початком особистісного етапу.

Поняття індивідуальності увійшло в кілька наукових галузей і будується на різних складових визначення відповідно. У біологічному ракурсі у це поняття вкладається унікальність і оригінальність кожної особини всередині виду, і самого виду серед інших живих істот. До біологічних ознак

індивідуальності відносять генетичні параметри, такі як зовнішній вигляд, тривалість життя, вікові зміни, внутрішньовидові та інші особливості прояву.

Індивідуальність (лат. *individuitas* — неподільність) — сукупність своєрідних особливостей і певних властивостей людини, які характеризують її неповторність. Індивідуальність – це властивість бути несхожим на інших. Це слово підходить до всього, що оточує нас. Звичайний камінчик на дорозі, квітка в полі або на клумбі, будь-яке дерево чи кущ, птах чи інша тварина по-своєму унікальні. Все зустрічається в природі в єдиному екземплярі, навіть якщо входить до складу комплексу каміння, цілого букету, лісу повного дерев і кущів, навіть якщо це частина цілого класу або загону якогось виду тварин. Все у нашому світі різне. Стосується це, звісно, і людини. Індивідуальність людини є складним явищем, яке досліджується різними науками – філософією, психологією, соціологією, культурологією, педагогікою тощо. При цьому індивідуальність тісно пов'язана з правом, хоча і не є юридичною категорією. З'ясування її сутності та змісту не входить до предмета юридичної науки, а є прерогативою наук, предметом вивчення яких є людина. Кожна з цих наук розглядає індивідуальність з позицій свого особливого загального предмета та метода. Загальноприйнятого погляду на феномен індивідуальності на сьогодні не сформовано ані в рамках філософської науки, ані в психології чи соціології. У зв'язку з тим, що зміст поняття «індивідуальність» не є строго фіксованим у мовах гуманітарних наук, воно часто ототожнюється з поняттями «індивід» та «особистість». На думку деяких авторів, «усякий науковий аналіз поняття «індивідуальність» у сучасних фахових виданнях корелюється з поняттям «особистість»». У західній психології терміни «особистість» та «індивідуальність» взагалі часто не розмежовуються, а виступають як синоніми. У філософії ототожнення чи розмежування цих понять залежить від світоглядної позиції філософа. Античним уявленням про людину, матеріалі. Можливість бути індивідуальністю закладена в культурі людства, і в різні історичні епохи це поняття набувало різного значення. Аналіз того, що і як обговорювалось у зв'язку з індивідуальним існуванням людини у ту чи іншу історичну епоху, яким представлявся зв'язок індивіда з іншими людьми та суспільними інституціями у спадщині філософської думки дає змогу прослідкувати еволюцію поняття «індивідуальність» та визначити підвалини сучасного розуміння даної проблеми. Ідея індивідуальності була предметом осмислення ще давньогрецьких філософів Левкіппа та Демокріта, які запропонували поняття «атом», що стало початковим пунктом формулювання поняття індивідуальності. На думку цих філософів усе на світі складається з великої кількості атомів, які вічно носяться у нескінченній порожнечі, зіштовхуються, складаються у різні конфігурації, які ми сприймаємо у якості окремих речей.

3. Суспільна сутність та соціальна функція особистості як головні показники її характеристик в умовах людиноцентристської парадигми.

Особистість є в один і той же час об'єктом і суб'єктом суспільних відносин. Багатство особистості залежить від різноманіття її зв'язків з іншими людьми, від активного ставлення до життя. Особистість розглядають як об'єкт суспільних відносин. Особистість людини як члена суспільства знаходиться у сфері впливу різних відносин, і насамперед економічних, трудових, що складаються в процесі виробництва і споживання матеріальних благ. Від того, вільна вона або пригнічена, має політичні права чи ні, може реально обирати і бути обраною, обговорювати питання суспільного життя або бути виконавицею волі панівного класу, залежить психологія особистості.

Особистість знаходиться також у сфері дії ідеологічних відносин. Ідеологія, або система ідей про суспільство, формує психологію особистості, її світогляд, соціальні установки. Оволодіння суспільними науками допомагає особистості правильно орієнтуватися у суспільних подіях і усвідомити своє місце і роль в суспільному розвитку. Товариство надає ідеологічний вплив на особистість допомогою шкільного навчання і виховання, радіо і телебачення та інших засобів масових комунікацій. На психологію особистості разом з тим впливає і психологія соціальної групи, до якої особистість входить.

У процесі спілкування люди взаємно впливають один на одного, внаслідок чого формується спільність у поглядах, соціальних установках та інших видах відносин до суспільства, праці, людям, власним якостям. Отже, відображення особистістю матеріальних і інших умов життя опосередковано ідеологією і психологією великих і малих соціальних груп. Особистість можна розглядати як суб'єкт суспільних відносин. Особистість не тільки об'єкт суспільних відносин, а й суб'єкт, тобто є діячем суспільного розвитку. Вступаючи у відносини з людьми, особистості творять історію, але творять її не по свавіллю, а по необхідності, під впливом об'єктивних суспільних закономірностей. Проте історична необхідність не виключає ні самотності особистості, ні її відповідальності за свою поведінку перед суспільством. Особистість - істота свідоме, вона може вибирати той чи інший спосіб життя: миритися з положенням гнобленого або боротися проти несправедливості, віддавати всі сили суспільству або жити особистими інтересами. Це залежить не тільки від суспільного становища людини, а й від рівня усвідомлення ним об'єктивних закономірностей суспільного розвитку.

4. Врахування вікових особливостей суб'єктів освітнього процесу закладів професійної (професійно-технічної) освіти, як основа формування життєвого цілепокладання.

Підлітковому віку характерні бурхливий ріст та загальний розвиток організму. Тіло інтенсивно росте, скелет закріплюється, збільшується сила м'язів. Інстинкти та емоції підліток контролює краще. Але збудження все ще переважає гальмування, внаслідок чого у підлітків починається статеве дозрівання.

Підлітковий період – період завершення дитинства, виростання з нього, перехідний від дитинства до дорослості. Зазвичай він співвідноситься з хронологічним віком з 10-11 до 14-15 років. Сформована у навчальній діяльності в середніх класах школи здатність до рефлексії направляється школярем на самого себе. Порівняння себе з дорослими і з більш молодшими дітьми призводить підлітка до висновку, що він вже не дитина, а скоріше дорослий. Підліток починає відчувати себе дорослим і хоче, щоб і навколишні визнавали його самостійність і значимість. Основні психологічні потреби підлітка –

- прагнення до спілкування з однолітками,
- прагнення до самостійності і незалежності,
- емансипації від дорослих,
- до визнання своїх прав з боку інших людей.

Почуття дорослості – це психологічний симптом початку підліткового віку. За визначенням Д.Б. Ельконіна, почуття дорослості є новоутворення свідомості, через яке підліток порівнює себе з іншими (дорослими або товаришами), знаходить зразки для засвоєння, будує свої відносини з іншими людьми, перебудовує свою діяльність. Перехідність підліткового віку, звичайно, включає біологічний аспект. Це період статевого дозрівання, інтенсивність якого підкреслюється поняттям гормональна буря. Фізичні, фізіологічні, психологічні зміни, поява сексуального потягу роблять цей період виключно складним, в тому числі і для самого підлітка. До XVII-XVIII століть підлітковий вік не виділявся як особливий віковий період, це відносно недавнє історичне утворення. У XIX ст. в багатьох країнах було введено систематичне шкільну освіту. Це нововведення призвело до значного збільшення періоду економічної залежності у житті дитини та до відстрочення моменту прийняття ним ролей, властивих дорослій людині.

Межі і зміст підліткового віку тісно пов'язані з рівнем соціально-економічного розвитку суспільства, з особливостями історичного часу, з громадською позицією підлітків у світі дорослих і конкретними обставинами життя даного підлітка.

Л.С. Виготський перерахував декілька основних груп найбільш яскравих інтересів підлітків, які слідом за А. Б. Залкиндом він назвав *домінантами*, а саме:

- 1. “Егоцентрична домінанта” – інтерес підлітка до власної особистості;
- 2. “Домінанта далі” – установка підлітка на широкі, великі масштаби, які для нього набагато більш суб’єктивно прийнятні, ніж ближні, поточні, сьогоднішні;
- 3. “Домінанта зусилля” – тяга підлітка до опору, подолання, до вольових напруг, які іноді виявляються в упертості, хуліганстві, боротьбі проти батьківського авторитету, протесті й інших негативних проявах;
- 4. “Домінанта романтики” – прагнення підлітка до невідомого, ризикованого, до пригод, до героїзму.

Основне протиріччя підліткового періоду – наполегливе прагнення дитини до визнання своєї особистості дорослими за відсутності реальної можливості утвердити себе серед них. Суть кризи полягає в глибокій якісній зміні всього процесу психічного розвитку людини, а не в якихось яскравих зовнішніх вираженнях цієї зміни.

Для підлітків характерна полярність психіки, а саме:

1. Цілеспрямованість, наполегливість та імпульсивність;
2. Нестійкість може змінитися апатією, відсутністю прагнень та бажань що-небудь робити;
3. Підвищена самовпевненість, безапеляційність у судженнях швидко змінюється ранимістю та невпевненістю в собі;
4. Потреба в спілкуванні змінюється бажанням бути на самоті;
5. Невимушеність у поведінці порою поєднується із соромливістю;
6. Романтичний настрій часто межує із цинізмом, розважливістю;
7. Ніжність, привітливість буває на фоні дитячої жорстокості.

Д.Б. Ельконін вважав, що провідною діяльністю дітей цього віку стає спілкування з однолітками. Саме на початку підліткового віку діяльність спілкування, свідоме експериментування з власними відносинами з іншими людьми (пошуки друзів, з’ясування стосунків, конфлікти і примирення, зміна компаній) виділяються у відносно самостійну область життя. Головна потреба періоду – знайти своє місце в суспільстві, бути значущим – реалізується в співтоваристві однолітків. У підлітків можливість широкого спілкування з однолітками визначає привабливість занять та інтересів. Якщо підліток не може

зайняти задовільне місце в системі спілкування в класі, він «йде» з школи і психологічно, і навіть буквально.

Динаміка мотивів спілкування з однолітками протягом підліткового віку: бажання бути в середовищі однолітків, щось робити разом; мотив зайняти певне місце в колективі однолітків; прагнення до автономії та пошук визнання цінності власної особистості. У спілкуванні з однолітками відбувається програвання самих різних сторін людських відносин, побудова взаємин, заснованих на «кодексі товариства», реалізується прагнення до глибокого взаєморозуміння. Інтимно-особистісне спілкування зі однолітками – це діяльність, в якій відбувається практичне освоєння моральних норм і цінностей. У ній формується самосвідомість як основне новоутворення психіки. Часто навіть у основі погіршення успішності лежить порушення спілкування з однолітками. У молодшому шкільному віці вирішення проблеми успішності часто вдруге призводить і до гармонізації сфери спілкування з однолітками, до підвищення самооцінки і т.д. У підлітковому віці тільки навпаки – зняття напруженості в спілкуванні, ослаблення особистісних проблем може спричинити поліпшення успішності. Врахування вікових особливостей суб'єктів освітнього процесу закладів професійної (професійно-технічної) освіти педагогами є основа формування життєвого цілепокладання майбутніх кваліфікованих працівників.

ТЕМА 3

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО КВАЛІФІКОВАНОГО РОБІТНИКА

Питання для обговорення семінарського заняття

1. Індивідуальність та індивідуальний стиль діяльності майбутніх кваліфікованих робітників.
2. Самооцінка суб'єктів освітнього процесу та вплив її на усвідомлення особливості своєї діяльності
3. Активізація мислення суб'єктів освітнього процесу, як умова прояву їх індивідуальних особливостей.
4. Можливості педагогічних працівників у дослідженні особистості суб'єктів освітнього процесу.

Література: 1, 5, 6, 10, 13, 15

1. Індивідуальність та індивідуальний стиль діяльності майбутніх кваліфікованих робітників

Поняття «стиль» відображає індивідуальне своєрідність процесу і результатів діяльності даної людини на відміну від інших людей (стиль письменника, художника, спосіб роботи професіонала). Це поняття має статус міждисциплінарної категорії, яка використовується для фіксації не лише індивідуальних, а й соціально-типових явищ (національний стиль в одязі, стиль театральної школи, архітектурний стиль і т.д.).

Так, для Мерліна *індивідуальний стиль діяльності* (навчальної, спортивної, трудової) є системоутворюючим ланкою, що формує інтегральну індивідуальність людини. Грунтуючись на ідеях Б.Г. Ананьєва про цілісне вивчення індивідуальності особистості,

На рівні організму *біохімічні властивості* індивідуальності людини характеризуються унікальними для кожного організму особливостями обмінних процесів, неповторною структурою білка, тканин органів, пропорцією гормонів, що виділяються ендокринними залозами. *Загальносоматичні властивості* індивідуальності відображають особливості тіла як біомеханічної машини: вага, зріст, м'язову масу, тиск крові, об'єм легенів, силу скорочення м'язів, загальний стан здоров'я людини, її загальну працездатність, наявність хронічних захворювань. *Нейродинамічні властивості* характеризують швидкість виникнення, розвитку і протікання нервових процесів, їх силу, лабільність та інші показники. Під *функціональною асиметрією мозку* розуміється домінування однієї з півкуль кори головного мозку. У ліворуких домінує права півкуля, у праворуких - ліве. Асиметрія зачіпає також роботу очей, слухового аналізатора, управління рухом ніг, функції сприйняття запахів лівої і правої половиною носа. Є дані про те, що у людей з переважанням правої півкулі частіше зустрічається талант художника, ніж вченого, і навпаки. В системі *індивідуально-особистісних* (по Мерліну, індивідуально-психічних) *властивостей* представлені темперамент і психічні властивості особистості. Темперамент розглядається як вторинне індивідуальна властивостей, що характеризує стійко повторювані динамічні особливості поведінки людини. *Характер* в системі інтегральної індивідуальності розуміється як індивідуально своєрідне поєднання стійких психічних особливостей людини, які задають типовий для даної людини спосіб поведінки, емоційного реагування. Якщо темперамент відбиває формально-динамічну сторону поведінки і емоційних реакцій людини, то характер пов'язаний з вчинками людини, змістовними особливостями ставлення людини до життєвих обставин. Риси характеру формуються прижиттєво на тлі властивостей нижчих рівнів інтегральної індивідуальності. Вони являють собою закріплені стійкі відносини людини до різних сторін дійсності. Характер певною мірою може бути змінений самою людиною в процесі самовиховання або під впливом змін в організмі, тобто мимоволі (наприклад, у хронічно хворих людей). Рівень *соціально-*

психологічних властивостей індивідуальності відображає специфіку *особистісного і соціального статусу* людини, що розуміється як сукупність особливостей людини, що впливають із його соціальних ролей, приналежності до конкретних соціальних груп (друзі, сім'я, трудовий колектив, професія) і соціально-історичним спільнотам або великим групам (етнос, клас, країна). Даний рівень індивідуальності позначається також терміном *метаіндивідуальні*, бо тут маються на увазі психологічні характеристики взаємин особистості з оточуючими його людьми. Метаіндивідуальність особистості і її властивості залежать як від вимог, очікувань соціальної групи, так і від властивостей *інтраіндивідуальності* (щодо автономних від соціального оточення). До інтраіндивідуальності можна віднести властивості першого і другого рівнів інтегральної індивідуальності, а також ті внутріособистісні якості особистості, які визначають вибір їм соціальної ролі, її прийняття особистістю. Зв'язок між особистісним статусом і інтраіндивідуальними властивостями - складно опосередкована, непряма. Особистість являє собою цілісну єдність індивідуальних властивостей різних рівнів. У різних життєвих ситуаціях можуть бути особливо важливими різні властивості. Індивідуальний стиль визначається всіма ієрархічними рівнями індивідуальності, під впливом вищерозміщених ієрархічних рівнів відбуваються спрямовані зміни в проявах нижчих рівнів індивідуальності. Індивідуальний стиль діяльності (ІСД) в широкому розумінні відображає всю систему відмінних ознак діяльності даної людини, зумовлену його індивідуально-особистісними особливостями. ІСД проявляється на поведінковому рівні (доступному зовнішньому спостерігачеві) у формі стійко повторюваних прийомів і способів діяльності, обраних суб'єктом, у формі своєрідної тимчасової організації дій, в якісних особливостях продукту діяльності. Можуть бути виділені і внутрісуб'єктні особливості ІСД (типові стратегії діяльності, своєрідні особливості функціонування в діяльності, обумовлені властивостями індивідуальності, різна суб'єктивна значимість компонентів діяльності, своєрідність форм свідомого контролю, саморегуляції дій, станів. ІСД виконує функцію пристосування до вимог діяльності з урахуванням властивостей його індивідуальності (О. Г. Носкова) і являє собою систему індивідуально-своєрідних прийомів, що забезпечують успішне виконання людиною певної діяльності. Облік і формування ІСД є важливим завданням трудового навчання, так як воно найтіснішим чином пов'язано з розвитком професійних здібностей та професійної придатності. Зв'язок між індивідуальним стилем та професійною придатністю необхідно враховувати вже при проведенні профорієнтаційної роботи з молоддю. Проектування трудового шляху учнів передбачає виявлення їх індивідуальних особливостей і прогнозування на цій основі індивідуально-своєрідних способів діяльності залежно від вимог професій. Проблеми індивідуального стилю мають безпосереднє відношення до вирішення

важливих практичних задач. Особливе значення набуває завдання виявлення умов, які забезпечують управління формуванням індивідуального стилю. Знання про будову і внутрішньої організації ІСД є істотною передумовою для індивідуалізації підходу при навчанні праці. В структурі індивідуального стилю виділяє дві групи особливостей: перша група, яка утворює ядро стилю, включає в себе особливості, які проявляються мимоволі або без помітних зусиль, базується на властивостях нервової системи, друга група, яка утворює «прибудову» до ядра, включає в себе особливості, які виробляються в результаті свідомих чи стихійних пошуків. У ядро включаються дві категорії особливостей: одні сприяють успіху, інші перешкоджають йому. Останні «обростають» компенсаторними механізмами. У «прибудову» до ядра стилю також входять дві категорії особливостей: одні пов'язані з використанням позитивних можливостей суб'єкта, інші мають компенсаторне значення. Відповідно до цього в структурі стилю виділяються механізми адаптації та компенсації. Структура індивідуального стилю характеризується особливостями співвідношення орієнтовної, виконавчої та контрольної діяльності.

2. Самооцінка суб'єктів освітнього процесу та вплив її на усвідомлення особливості своєї діяльності

Самооцінка постає одним із чинників професійного майбутнього учасників освітнього процесу. У підлітків які поєднують роботу і навчання, – вищий рівень домагань і самооцінки. Вони порівняно зі учнями демонструють вищі показники самовпевненості, самоконтролю, самоцінності і нижчі показники внутрішньої конфліктності. Розвиток такого компонента самосвідомості, як самооцінка представників учасників освітнього процесу, пов'язується з особливостями їхньої особистості. Особливості становлення самооцінки власного «Я» у представників учнівської молоді, визначено тим що розвиток самооцінки цього складного компонента самосвідомості є складним інтегративним процесом, пов'язаним із самопізнанням і емоційно-ціннісним самоставленням себе як суб'єкта своєї нації. Відповідно до результатів цього пізнання людина регулює власну поведінку у бутті та взаємодії. Цілісне «Я» сконструйоване з усвідомлених уявлень молоді людини і емоційно-ціннісного самоставлення. Самооцінка власного «Я» віддзеркалює значущість для людини власної приналежності до певної професійної спільноти та виконує регулятивну функцію в її житті. Підходи до визначення самооцінки: особистісний підхід – самооцінка – це складник та важливий компонент самосвідомості; структурно-цілісний підхід – самооцінка являє собою компонент цілісної структури особистості і водночас є складним системним утворенням, багаторівневим за будовою, ієрархічним за структурою, з міжсистемними зв'язками з іншими структурами особистості; представниками діяльнісного підходу пропонується

розгляд самооцінки як чинника якості результатів діяльності людини; динамічний підхід передбачає аналіз такого феномену, як самооцінка, в процесі вікових змін у процесі становлення особистості; представники психопатологічного підходу розглядають самооцінку як показник психічного здоров'я; у функціональному підході передбачається дослідження самооцінки як однієї з основних функцій особистості.

Самооцінка – це складне особистісне утворення, фундаментальна властивість особистості. Самооцінка як оцінка людиною своїх якостей, можливостей, здібностей належить до «ядра» особистості і є регулятором її діяльності та поведінки. Із поняттям самооцінки пов'язане таке поняття, як «рівень домагань особистості», і ці складники – важливі мотиваційні чинники, від яких залежить успішність і результативність навчання. Для підлітків з високою самооцінкою характерна мотивація досягнення успіху, вони наполегливі на шляху досягнення мети. Для підлітків з низькою самооцінкою характерною є мотивація уникнення невдачі, вони для себе визначають значно нижчі завдання порівняно з тими, які могли б досягти, оскільки перебільшують значення невдач. Самооцінка – це складне особистісне утворення, автономна риса особистості, її основний компонент, що формується за активної участі самої людини, відображення неповторності її внутрішнього світу. Самооцінка пов'язана з одною з основних потреб людини – самоствердження, самоповаги як показника співвідношення успіху людини та рівня її домагань. До основних функцій самооцінки особистості належать: регуляторна, що полягає у забезпеченні свідомої саморегуляції поведінки людини в умовах, що вимагають свідомих зусиль, та їх підтримки для досягнення мети; захисна, що сприяє збереженню стабільності особистості у суспільстві.

Самооцінка є специфічною формою саморегуляції особистості і містить такі складники, як самопізнання, емоційна оцінка ставлення до самого себе, саморегуляція. До ознак адекватної самооцінки належать: об'єктивна оцінка власних особливостей, здібностей та на основі їх реалістичного аналізу можливостей, почуття впевненості, здатність самостійно приймати важливі життєві рішення, формування конструктивних міжособистісних відносин. Особистості з адекватною самооцінкою менше схильні до депресій, переживання почуття провини або сорому. До неадекватної самооцінки належать надмірно завищена або, навпаки, надмірно занижена самооцінка. Підлітки із завищеною самооцінкою схильні перебільшувати особистісні якості, успіхи та досягнення, іноді шляхом приниження здібностей чи досягнень інших. У них – ідеальний образ себе та своєї цінності у суспільстві. Другим видом неадекватної самооцінки є надмірно занижена самооцінка, пов'язана з недооцінкою можливостей особистості. Характеристикою заниженої самооцінки є невпевненість у власних можливостях, боязкість, що стають на заваді реалізації потенціалу здібностей, сприяють виникненню

проблем самореалізації. Підлітки із заниженою самооцінкою вибирають для досягнення легкі цілі. Високі або, навпаки, низькі показники самооцінки можуть свідчити про нестійкий зв'язок між «Я-ідеальним» та «Я-реальним» складниками особистості. Суть завищеної самооцінки полягає у створенні образу самого себе з переоцінкою власних якостей та ігноруванням недоліків. Для особистостей з низькою самооцінкою характерними є самокритичність

3 Активізація мислення суб'єктів освітнього процесу, як умова прояву їх індивідуальних особливостей.

За останній час в навчальних закладах професійно-технічної освіти зросла зацікавленість до застосування в освітньому процесі різних засобів навчання, які активізують пізнавальну діяльність учнів.

Активізація мислення учнів повинна бути скерована на те, щоб навчити їх думати, дисциплінувати розум, тренувати волю при здобутті знань. Кожен урок повинен викликати в учнів напружену роботу думки.

Тому головна соціальна задача сучасного навчання не лише дати широку освіту, але і при звичаїти особистість підростаючої людини до самостійного набуття знань, до постійного прагнення заглиблюватися в область пізнання, формувати стійкі пізнавальні мотиви вчення, основним з яких є активізація пізнавальної діяльності учнів.

Під активізацією пізнавальної діяльності учнів розуміють сукупність використовуваних педагогом способів її стимулювання, підтримки емоційно – вольового настрою на самостійну роботу, організації свідомого засвоєння знань учнями, розвиток їх мислення.

До мотивів та прийомів активізації процесів мислення відносять:

1. Мотивація вчення.
2. Формування пізнавальної діяльності.
3. Постановку питань, направлених на продуктивну діяльність учнів.
4. Організацію продуктивної діяльності учнів при використанні засобів наочності та ТСО.
5. Організацію продуктивної діяльності учнів при роботі з підручником, довідковою літературою.
6. Постановку проблемних питань, завдань, задач.
7. Використання опорних конспектів, структурно – логічних схем, ігрових моментів, рольових ігор та іншого.
8. Використання міжпредметних зв'язків.

Практика організації навчально – виробничого процесу в свідчить, що використання дидактичного принципу активності у освітньому процесі вимагає не тільки озброєння учнів професійними знаннями, вміннями, навичками, але й

виховання в них ініціативності, самостійності, розвитку спостережливості, мислення, пам'яті, творчої уяви.

Педагог повинен вести кропітку роботу з планування та організації кожного уроку. Основна умова активізації пізнавальної діяльності учнів – чітка постановка мети та усвідомлення шляхів її реалізації. Необхідно чітко сформулювати навчальну мету уроку, продумати, як мотивувати необхідність засвоєння учнями потрібних знань та навичок.

Завдання реалізації виховної мети уроку полягає у вихованні таких рис характеру сучасних робітників, як професіоналізм, дисциплінованість, ощадливість, працелюбність, робітнича гордість, вимогливість до себе, свідоме користування правилами техніки безпеки.

Для визначення розвиваючої мети звернімося до переліку в учнів у професійному навчанні необхідних якостей, який було складено з урахуванням вимог до сучасних робітників, а саме:

- Вміння мислити логічно та критично;
- Вміння виділяти головне та аналізувати інформацію;
- Вміння точно і просто формулювати свої думки;
- Вміння вирішувати проблеми;
- Вміння працювати самостійно;
- Вміння використовувати знання в нових умовах, та адаптуватися до них.

Ці орієнтири додають ще більшої ваги постановці та вирішенню на уроках саме з розвитку мислення учнів, активізації їхньої пізнавальної діяльності.

Важливими стають в нагоді учням вміння слухати та спостерігати пояснення педагога. Таке вміння розвивають в учнів через систему контрольних запитань, завдань, практичних вправ протягом всього уроку. Вони спрямовані на розвиток в учнів вміння виділяти головне.

Для різноманітних технологічних процесів учні повинні чітко уявити правильну послідовність окремих технологічних операцій.

Формування в учнів вміння проводити аналіз та порівняння, учням пропоную визначити відмінності при роботі молотарки при збиранні різних культур, які при цьому знадобляться дії з підготовки до роботи, регулювання, технічного налагодження.

4. Можливості педагогічних працівників у дослідженні особистості суб'єктів освітнього процесу.

У наш час спостерігається підвищений інтерес до науково-дослідницької педагогічної діяльності, яка істотно підвищує рівень викладання та організації

освітнього процесу процесу в сучасних ЗП(ПТ)О. Коло інтересів педагогів щодо дослідницької діяльності розширюється у зв'язку з переходом на нові педагогічні технології, спрямовані на особистісно зорієнтований підхід до здобувачів освіти, оптимальний розвиток пізнавальної активності, педагогіку гуманізму, авторські моделі освітніх програм, підготовку навчально-методичних підручників та посібників нового покоління тощо. Науково-дослідницьку роботу вони розглядають як обов'язкову складову педагогічної діяльності інноваційних освітніх закладів. Складовою діяльності педагога є дослідницька робота, в яких вона визначається важливою умовою розвитку творчого потенціалу підлітка, а її ефективність безпосередньо пов'язана з підготовленістю педагога до такого виду діяльності. Нова освітня парадигма спонукає педагога до всебічного вивчення особистості підлітка, колективу, аналізу педагогічних явищ. А це своєю чергою вимагає глибоких знань з методології освітньої діагностики, без яких неможливо провести будь-яке педагогічне дослідження особистості учасників освітнього процесу, незалежно від того, чи йдеться про впровадження інноваційних освітніх технологій, чи це традиційна виховна праця, яка вимагає достатніх знань про особистість учня або пов'язана з аналізом окремих психологічних явищ. В діяльності сучасного педагога ЗП(ПТ)О на практиці перевагу надавали психодіагностиці, яка забезпечувала психологічні механізми організації освітнього процесу. Для педагога ЗП(ПТ)О важливо знати не тільки особливості психічного розвитку особистості підлітка, але й особливості його фізичного та соціального розвитку, можливості виховного потенціалу сім'ї тощо, тобто педагогові потрібні знання з психологічної діагностики. Саме психологічна діагностика для сучасного педагога дедалі набирає ваги. Психологічна дослідницька діяльність – складний процес, який залежить від інтенсивності вмотивованих дій на всіх етапах роботи педагога. Безумовно, що мотивація на кожному етапі має свої особливості.

Основні мотиви спонукають займатися психологічною дослідницькою діяльністю та який взаємозв'язок існує між видами психологічної дослідницької діяльності та мотивами. Основні мотиви дослідницької діяльності – „прагнення стимулювати активність підлітків у освітньому процесі процесі, „матеріальні стимули”, „прагнення поліпшити стосунки в системі „педагог - підліток”, „вимоги адміністрації”.

При визначенні мотивів щодо дослідницької діяльності найбільша кількість педагогів виходить із потреби стимулювати активність здобувачів освіти у освітньому процесі. Це свідчить про те, що ці педагоги будуть займатися дослідницькою роботою до того часу, доки відчуватимуть потребу в стимулюванні підлітків. На другому місці за рівнем усвідомлення педагогами потреби займатися дослідницькою діяльністю стоїть мотив поліпшення

стосунків у системі „педагог-підліток”. Це засвідчує прагнення педагога будувати свою діяльність відповідно до гуманістичної парадигми.

5. ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 2

« ЖИТТЄВЕ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЛЮДИНОЦЕНТРИСЬКОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ»

Рекомендовані питання для обговорення

1. Вплив цілепокладання на процес саморозвитку особистості.
2. Індивід і особистість: поняття «індивід» та поняття особистість у системі «індивід-особистість-індивідуальність».
3. Суспільна сутність та соціальна функція особистості як головні показники її характеристик в умовах людиноцентристської парадигми.
4. Врахування вікових особливостей суб'єктів освітнього процесу закладів професійної (професійно-технічної) освіти, як основа формування життєвого цілепокладання.

Література: 1, 5, 6, 8.

Завдання до семінарського заняття

1. Опрацювати теоретичний матеріал з тематики питань семінарського заняття та дати відповіді на питання для самоконтролю до теми 2.
2. Охарактеризуйте активність особистості та її витoki.
5. Складіть опис механізми психічного відображення.
6. Охарактеризувати основні прояви суспільної сутності особистості?
7. Провести діагностику темпераменту та його фізіологічної основи.

ТЕМА 3

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО КВАЛІФІКОВАНОГО РОБІТНИКА

Рекомендовані питання для обговорення

1. Індивідуальність та індивідуальний стиль діяльності майбутніх кваліфікованих робітників.

2. Самооцінка суб'єктів освітнього процесу та вплив її на усвідомлення особливості своєї діяльності

3. Активізація мислення суб'єктів освітнього процесу, як умова прояву їх індивідуальних особливостей.

4. Можливості педагогічних працівників у дослідженні особистості суб'єктів освітнього процесу.

Література: 1, 5, 6, 10, 13, 15

Завдання до семінарського заняття

1. Опрацювати теоретичний матеріал з тематики питань семінарського заняття та дати відповіді на питання для самоконтролю до теми 3
2. Опишіть зовнішні проявами особистості за якими можна судити про рівень її розвитку та розвитку її суспільної свідомості як основи формування життєвого цілепокладання.
3. Розробіть таблицю де визначте врахування яких особливостей суб'єктів освітнього процесу необхідно для активізації мислення, здібностей і можливостей?
4. . Сформулюйте чи можливо прискорити психічний розвиток особистості?

6. ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СЛУХАЧА

Питання для самоконтролю до теми 1

1. За якими зовнішніми проявами особистості можна судити про рівень її розвитку та розвитку її суспільної свідомості

2. Врахування яких особливостей суб'єктів освітнього процесу необхідно для повнішого розкриття їх здібностей і можливостей?

3. Охарактеризуйте активність особистості та її вичоки.

4. Чи можливо прискорити психічний розвиток особистості?

5. Визначте механізми психічного відображення.

6. Охарактеризуйте основні прояви суспільної сутності особистості?

7. Визначте темперамент та його фізіологічну основу.

Питання для самоконтролю до теми 2

В чому полягає сутність життєвого цілепокладання особистості при проектуванні життєвого шляху майбутнього кваліфікованого робітника?

2. Охарактеризуйте п'ять основних принципів цілепокладання.
3. Охарактеризуйте форму цілепокладання особистості .
4. Назвіть основні параметри індивідуальності.
5. Надайте порівняльну характеристику традиційного та особистісно-орієнтованого освітнього процесу та їх вплив на формування особистості в умовах людиноцентристської парадигми освіти?

Питання для самоконтролю до теми 3

1. Чому підлітковий і ранній юнацький вік являє собою групу підвищеного ризику?
 2. Які типові прояви асоціальної поведінки суб'єктів освітнього процесу?
 3. Назвіть засоби профілактики девіантної поведінки майбутнього кваліфікованого робітника.
 4. Розкрийте основні напрями психокорекційної роботи в закладах професійної (професійно-технічної) освіти.
 5. У чому заключається специфіка мислення як форми пізнавальної діяльності?
 6. Визначте значення психологічних умов особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу?

7. КОМПЛЕКС ПРАКТИЧНИХ (ТЕСТОВИХ) ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Особистість - це;

- а) соціальна характеристика людини;
- б) людина як носій свідомості;
- в) доросла людина;
- г) *індивід, який свідомо керує власною поведінкою і діяльністю.*

2. Особистісно-орієнтований підхід реалізується при наступних умовах:

- а) розуміння характеру, темпераменту та особистісних якостей учня в процесі навчання та виховання;
- б) емоційне ставлення педагога по принципу «безумовного сприйняття»;
- в) підбір індивідуальної програми для самостійної роботи учня, з метою розвитку та корекції пізнавальних здібностей;

г) орієнтація на загальні та спеціальні здібності учня при професіональному навчанні;

д) *(всі відповіді вірні)*

3. При якому типі мотивації активність особистості є потребою в уникненні осуду, покарання, негативної оцінки:

а) мотивація досягнення успіху;

б) мотивація уникнення невдачі;

в) мотивація до спілкування;

г) всі відповіді вірні.

4. Психологічна підструктура особистості це:

а) *психічні процеси, властивості і стани;*

б) стать, задатки здоров'я, особливості нервової системи, конституціональні особливості, інстинкти;

в) життєвий досвід людини;

г) світогляд

5. Сангвінічному типу темпераменту властиві:

а) врівноваженість, наполегливість, продуктивний працівник; інертність;

б) *емоційність, активність; рухливість, врівноваженість;*

в) легко та швидко збуджується, дратівливість, неврайноваженість;

г) недовірливість, у всьому бачить небезпеку, малорухливість, неврайноваженість, невпевненість у собі.

6. Основні принципи технології особистісно орієнтованого навчання:

а) принципи самоактуалізації та суб'єктивності;

б) принципи суб'єктивності та індивідуальності;

в) принципи вибору та творчості;

г) принципи довіри і підтримки;

д) *усі відповіді правильні.*

7. Визначення та розвиток уваги здійснюється за допомогою:

а) методики Ліпмана;

б) методики К.К. Платонова;

в) *методики Бурдона.*

8. Основним видом діяльності в підлітковому віці є:

а) навчальна діяльність;

б) професійна діяльність;

в) *інтимно-особистісне спілкування*

г) предметно-маніпулятивна діяльність;

д) безпосередньо-емоційне спілкування;

ж) рольова гра

9. Криза підліткового віку пов'язана з виникаючими новоутвореннями:

а) почуття дорослості;

б) новий рівень самосвідомості;

в) орієнтація на спілкування з однолітками;

г) прагнення до незалежності ;

д) *всі відповіді вірні.*

10. Внутрішня позиція підлітка повинна включати:

- а) професійне самовизначення;
- б) особистісне самовизначення;
- в) механізм цілепокладання;
- г) прагнення в майбутнє;
- д) всі відповіді вірні.

11. Якому типу темпераменту властиві високий рівень активності, витривалості, різкість і поривчастість рухів, імпульсивність, неврівноваженість:

- а) сангвінік;
- б) холерик;
- в) флегматик;
- г) меланхолік.

12. Яка властивість не відноситься до характеристики темпераменту:

- а) інтелект;
- б) активність;
- в) врівноваженість;
- г) реактивність.

13. Сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та поведінці, у ставленні до інших людей, праці, навколишньої діяльності та до самої себе називають:

- а) темпераментом;
- б) індивідуальними особливостями;
- в) характером;
- г) здібностями.

14. Психологічна структура особистості включає:

- а) психічні процеси, властивості і стани;
- б) стать, задатки здоров'я, особливості нервової системи, конституціональні особливості, інстинкти;
- в) життєвий досвід людини;
- г) світогляд.

15. Найбільш потужною емоційною реакцією, яка виникає в екстремальних ситуаціях, повністю дезорганізує психіку, однак діє не довго є:

- а) пристрасть;
- б) афект;
- в) стрес;
- г) страх.

16. По яким якостям особистості судять про «включення в діяльність»:

- а) відповідальність;
- б) адаптивність;
- в) високий рівень домагань;
- г) здібності до спільної діяльності;
- д) всі відповіді вірні.

17. Знання типу темпераменту підлітка дозволить визначити:

- а) швидкість зміни настрою;*
- б) його старанність у навчанні;*
- в) книги та фільми які він читає та дивиться.*

18. Яка з частин(підструктур) особистості формується пізніше-соціальна(світогляд) чи психологічна (особливості психічних процесів, якостей та станів)?

- а) по різному у різних людей;*
- б) психологічна підструктура, тому що вона більш пов'язана з вродженими особливостями;*
- в) соціальна підструктура, тому що на основі світогляду формуються психологічні процеси та властивості.*

19. Буз чого особистістю стати неможливо?

- а) без повноцінного харчування;*
- б) буз спільної з іншими членами суспільства діяльності;*
- в) без освіти*

20. Акцентуація характеру виражається в наступному:

- а) у загостренні певних рис характеру;*
- б) має як явну так і приховану форму;*
- в) є крайнім варіантом норми;*
- г) всі відповіді вірні.**

21. Основними зовнішніми ознаками розвитку особистості є:

- а) поведінка та діяльність людини;*
- б) єдність свідомості та поведінки;*
- в) адекватна самооцінка;*
- д) професійна спрямованість.*

22. Поведінка, що дає змогу особистості гідно взаємодіяти з іншими, відстоювати свою думку, характеризується як:

- а) маніпулятивна;*
- б) асертивна;*
- в) ритуальна.*

23. Зовнішніми проявами психічної діяльності особистості є:

- а) поза, міміка, інтонація;*
- б) установки;*
- в) відчуття;*
- г) очікування.*

8. ГЛОСАРІЙ КЛЮЧОВИХ СЛІВ

Активність – посилена діяльність ; здатність змінювати навколишню дійсність відповідно до особистих потреб, поглядів, цілей.

Акцентуація характеру – надмірна виразність окремих рис характеру та їх поєднання, яка є крайньою нормою і межує з психопатією.

Виховання - процес систематичного та цілеспрямованого впливу на духовний і фізичний розвиток особистості для підготовки її до соціальної, виробничої та культурної діяльності.

Діяльність – сукупність дій і вчинків людини, спрямованих на досягнення певної мети.

Емотивність – підвищена чутливість

Здібності – сукупність якостей людини, що визначають успішність отримання знань, умінь і навичок у всіх формах життєдіяльності.

Завдання – надана в певних умовах мета, яка досягається шляхом перетворення цих умов і використання адекватних засобів.

Індивід – окрема людина як особа яку взято ізольовано із суспільства.

Індивідуальність – неповторна своєрідність певного явища, окремої людини.

Індивідуальний підхід – принцип педагогіки, згідно з яким у навчально-виховній роботі з колективом досягається педагогічний вплив на кожного, заснований на знанні рис його особистості та умов життя.

Когнітивний – який стосується пізнання, мислення.

Конформізм – пристосовництво, пасивне прийняття індивідом наявного стану речей, загальноприйнятих думок; відсутність власної позиції, безпринципне та некритичне слідування будь-якому зразку, що має більшу силу тиску.

Людина – суб'єкт суспільно-історичної діяльності, у якого фізичне і психічне, генетично обумовлене і сформоване протягом життя, природне і соціальне утворюють єдність.

Меланхолік – тип темпераменту, що характеризується високою чутливістю, вразливістю психіки, схильність до тривалих переживань, відлюдкуватістю, хворобливим реагуванням на труднощі, невдачі, недостатньою ініціативністю тощо.

Мотивація – 1) сукупність потреб і мотивів, які спонукають до активних дій у певному напрямі; 2) реалізація мотиву в конкретній діяльності і поведінці.

Образ Я – система уявлень людини про себе.

Освіта - сукупність систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів і переконань, а також необхідний рівень розвитку пізнавальної або практичної підготовки, що досягається у процесі навчально-виховної роботи.

Особистість – конкретна людина, представник певного суспільства, колективу, який відрізняється індивідуальними біологічними та психологічними властивостями й займається якоюсь діяльністю.

Розвиток особистості – процес формування особистості як соціальної якості індивіда в результаті його соціалізації і виховання.

Ригідність - (від лат. rigidus - жорсткий, твердий) - утруднення (навіть до повної нездатності) у змінах запланованої особистістю програми діяльності в умовах, які об'єктивно вимагають її перебудови.

Сангвінік – тип темпераменту, який характеризується рухливістю, врівноваженістю, силою нервових процесів.

Самооцінка – судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком.

Темперамент – властивості індивіда, що проявляються в особливостях динамічних характеристик психічної діяльності.

Флегматик – тип темпераменту, що характеризується врівноваженістю, рухливістю, але досить високою силою нервових процесів, що у психічному аспекті проявляється в уповільнених темпах психічних процесів, спокої, усталеності інтересів і прагнень людей з певним типом темпераменту.

Фрустрація - внутрішній конфлікт особистості між її направленістю і об'єктивними можливостями, з якими особистість не згодна.

Холерик – тип темпераменту, що характеризується швидкістю дій, сильними почуттями, які виникають миттєво і яскраво виражаються в мові, жестах, міміці.

9. КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ ПУНКТ

За консультаціями чи уточненнями окремих питань електронного курсу можна звернутися до викладача Торби Наталії Григорівни за електронною поштою torbang@ukr.net або у вайбер за номером +38-050 612 42 66

10ЦИФРОВА БІБЛІОТЕКА

1. Богданова І. М. ; «Використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх соціальних працівників» Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України . Випуск 4/2011 : [Електронний ресурс] – режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_4/zmist.html

2. Блинова О. Є., Завацька Н. Є., Карамушка Л. М., Каширіна Є. В. Соціально-психологічні засади самовизначення особистості в професіях соціономічного типу. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2018. № 1. С. 47–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2018_17

3. Березовська Л. Самооцінка студентів, що поєднують навчання та роботу. Вчені записки університету «КРОК», 2022, № 3(67), с. 153–160. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/531/561> (дата звернення: 03.02.2023).

4. Богданова І. М. ; «Використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх соціальних працівників» Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України . Випуск 4/2011: [Електронний

ресурс]–режим доступу: http://archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_4/zmist.html

5. Гусева К., Проценко Д. Як, коли, де працює діалог? : Практичний посібник, 2019. – 52 с. Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/c/422822.pdf>
6. Журавлев Д. В. Принципы и методические средства психологического тренинга. URL http://www.bimbad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=564 (дата звернення 18.10.2020).
7. Корольчук М.С., Крайнюк В.М., Марченко В.М. Психологія: схеми, опорні конспекти, методики. Навчальний посібник. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2018. -320с.
8. Москалець В. П. М82 Психологія особистості [текст] підручник, 3-те вид., перероб., доповн. / В. П. Москалець. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. – 364 с.
9. Кас'янова С. Б. Емоційний інтелект як індикатор психічного стану. Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 3. С. 28–33.-URL: http://www.tpsjournal.kpu.zp.ua/archive/3_2018/7.pdf
- 10.Калюжна Є.М., Коваленко А. О. Фактори особистісної та професійної ідентичності у період юності та ранньої дорослості. Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку : матеріали III Всеукр. наук. практ. конф., м. Запоріжжя, 10–11 жовт. 2019 р. Запоріжжя, 2019. С. 17–19
- 11.Карпенко Є. В. Психологія емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості: дис. дра психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2020. 497 с.
- 12.Міжнародний науково-практичний Інтернет-семінар «Інноваційні технології при підготовці фахівців» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://methodica.inf.ua/index.htm>
13. Пасічник Н.С., Сидоренко Ю.В. Особливості формування самооцінки в умовах соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників. Габітус. 2020. Випуск 19. С. 181–184 URL: <http://habitus.od.ua/journals/2020/19-2020/33.pdf> (дата звернення: 02.02.2023).
14. Рогачова Т. Психологічні проблеми студентів на першому році навчання у ВНЗ: причини виникнення та можливості подолання. Психологія і особистість. 2016. № 2 (10). Ч. 2 С. 228–235. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6576/1/Rohachova.pdf> (дата звернення: 02.02.2023)
- 15.Слободянюк А.О., Гречановська О.В. Самооцінка та її вплив на професійне майбутнє випускників ВНЗ. Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ. Вінниця, 14–23 березня 2018 р.

URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2018/paper/view/4175./3430>

16. https://pidruchniki.com/17530607/psihologiya/petrovskiy_lichnost_psihologii_paradigma_subektivnosti#6412
17. <https://westudents.com.ua/glavy/79980-2112-kontseptsya-osobistost-g-s-kostyuka.htm>
18. https://pidruchniki.com/16280414/psihologiya/rubinshteyn_samosoznanie_lichnosti_zhiznenny_put#805 4.
https://pidruchniki.com/13761025/psihologiya/rozvitok_psihiki_filogenezi#623
19. https://pidruchniki.com/18991009/psihologiya/kostyuk_zdibnosti_rozvitok_ditey_navchannya_pratsya_shlyah_rozvitku_zdibnostey#9096.titarenko_prostir_zhitt_yevogo_svitu_yogo_tip